

Organizacija sistema odbrane prema konceptu totalne odbrane na primeru Švajcarske, Švedske i Srbije

Andželija ĐUKIĆ¹, Dejan VULETIĆ²

Apstrakt: Autori razmatraju sisteme odbrane Švajcarske, Švedske i Srbije, organizovane prema konceptu totalne odbrane i opredeljene da odbranu organizuju angažovanjem svih resursa društva. Totalna odbrana predstavlja racionalan i integrisan oblik bezbednosno-odbrambenog organizovanja subjekata društva. Obuhvata vojnu, kao i civilnu odbranu neutralnih država, ali i onih koje su deo odbrambenih saveza (NATO), pri čemu značajan faktor predstavlja usklađeno delovanje komponente sistema i razvijenost nacionalne logistike. Radom se nastoji da se, pregledom i analizom javno dostupnih strategijskih i drugih dokumenata značajnih za bezbednost i odbranu odabranih zemalja, stekne uvid u percepcije izazova, rizika i pretnji, elemente politike odbrane i organizovanje sistema odbrane. Osnovna hipoteza rada je da organizacija i implementacija totalne odbrane u Švajcarskoj i Švedskoj mogu predstavljati dobre primere za države, kao što je Srbija, koje nastoje da organizuju svoju odbranu po principu totalne odbrane. Švajcarska je stalno neutralna država, dok su Švedska i Srbija vojno neutralne, iako je Švedska podnela zahtev za učlanjenje u NATO. Različita ratna prošlost, strategijski položaj, percepcije izazova, rizika i pretnji, demografska struktura, ekonomska razvijenost i izdvajanja za odbranu i druge osobenosti država, imaju za posledicu i različitost koncepta i organizacije odbrane u celini ili po segmentima. Države bezbednost posmatraju holistički, a sisteme odbrane kao složene i dinamične sisteme, zavisne od spoljašnjih i unutrašnjih faktora, što zahteva i njihovo stalno prilagođavanje promenama okruženja i u granicama ekonomskih mogućnosti.

Ključne reči: totalna odbrana, vojna neutralnost, sistem odbrane, otpornost, Švajcarska, Švedska, Srbija.

¹ Institut za strategijska istraživanja, Univerzitet odbrane u Beogradu, Beograd, andjelija.djukic@mod.gov.rs, <https://orcid.org/0000-0002-6052-846X>.

² Institut za strategijska istraživanja, Univerzitet odbrane u Beogradu, Beograd, dejan.vultetic@mod.gov.rs, <https://orcid.org/0000-0001-9496-2259>.

Istraživanje je sprovedeno uz podršku Fonda za nauku Republike Srbije, broj projekta 2803/2021, Management of New Security Risks-Research and Simulation Development – NEWSIMR&D.

Uvod

Savremeni svet odlikuju promene u svim oblastima života. Jedna od osnovnih karakteristika današnjice je i dominantna povezanost i međuzavisnost država, sa jedne strane, i postojanje i izmenjena fizionomija sukoba i ugrožavanja uopšte, sa druge. I pored uticaja globalizacije i tehničko-tehnološkog razvoja, vojna moć je i danas prisutna u međunarodnim odnosima, kao faktor koji je kroz istoriju određivao sudbinu civilizacija, naroda i država i značajno uticao na harmonizaciju odbrambenih politika i odbrambenih sistema (Vuletić i Đorđević 2022, 53). Takvo okruženje neminovno utiče i na bezbednost države, njene percepcije ugrožavanja i načine sprovođenja bezbednosti i odbrane. Raspadom Varšavskog pakta, padom Berlinskog zida i zavšetkom Hladnog rata, nastupio je period unipolarnosti i pozicioniranja SAD kao hegemon na svetskoj sceni. Kasniji proces preraspodele svetske moći usled ekonomskog osnaživanja Kine i vojnog jačanja Rusije, kao i ekonomsko i vojno jačanje drugih država sa statusom regionalnih sila, dovelo je do usložnjavanja međunarodnih odnosa i otežalo pozicioniranje srednjih i malih država. Intenzivne vojne vežbe različitih aktera, ruska intervencija u Gruziji 2008. i događanja u Ukrajini 2014. godine, a posebno aktuelni rat u Ukrajini otpočet 2022. godine, u vladajućim strukturama pojedinih evropskih država doveli su do percipiranja novih bezbednosnih pretnji i spoznaje da je posthladnoratovsko zanemarivanje totalne odbrane bila neadekvatna odluka. Pojedine države, unazad nekoliko godina, su se opredelile za značajne promene u sistemu odbrane.

Promenjena bezbednosna situacija u Evropi dovela je ponovo u prvi plan spregu „teritorijalne odbrane“ i „nacionalne otpornosti“ u jedinstvenu „totalnu odbranu“, gde se „otpornost“ odnosi na civilnu, a „teritorijalna odbrana“ na vojnu dimenziju totalne odbrane (Wither 2020, 62). S obzirom na to, predmet rada jeste prikaz i razmatranje sistema odbrane organizovanih prema konceptu totalne odbrane u Švajcarskoj, Švedskoj i Srbiji na osnovu zvaničnih, dostupnih i relevantnih akata ovih zemalja, sa ciljem da se prezentuju njihove osnovne osobenosti i postignuća. Osnovna hipoteza rada jeste da organizacija i implementacija totalne odbrane u Švajcarskoj i Švedskoj mogu predstavljati dobre primere za države, kao što je Srbija, koje nastoje da organizuju svoju odbranu po principu totalne odbrane. Totalna odbrana je pristup celokupnog društva nacionalnoj bezbednosti, a kao osnovne komponente sadrži vojnu i civilnu odbranu, ali i psihološku, sajber i ekonomsku odbranu, kao i druge vidove otpornosti društva koji su uslovljeni karakterom hibridnih delovanja potencijalnih agresora. Švajcarska je stalno

neutralna, a Švedska i Srbija su vojno neutralne države³, sa dužim ili kraćim periodima neutralnosti, koje nastoje da organizuju sisteme odbrane sposobne da adekvatno odgovore na savremene izazove, rizike i pretnje uz oslanjanje na sopstvene snage i sredstva, ali i na savezništva. Fizionomija savremenih ratova kao sinergija oružane borbe i širokog spektra drugih oblika delovanja na državu izloženu agresiji, usložava razvoj sistema odbrane, posebno u uslovima ograničenih ekonomskih mogućnosti. Nameće se potreba zajedničkog delovanja vojne i civilne komponente za čije funkcionisanje je neophodna i izgrađenosti sistema nacionalne logistike. Razvijenost ekonomije države predstavlja osnov nacionalne logistike.

Koncept totalne odbrane

Koncept totalne odbrane podrazumeva zaštitu vitalnih vrednosti i interesa društva kroz obezbeđenje i upotrebu državnih resursa, privrednih i ekonomskih potencijala i civilnog društva, odnosno, integrisano angažovanje svih subjekata sistema odbrane i odbrambenih potencijala države. Uopšteno, totalna odbrana obuhvata sva legitimna sredstva koja se koriste protiv različitih oblika moći i pokušaja strane dominacije (Fischer 1982, 216). Danas se ovaj koncept označava različitim terminima: teritorijalna odbrana, sveobuhvatna odbrana i totalna odbrana, a stvarno značenje ovih termina zavisi od brojnih jezičkih i kulturoloških faktora (Veebel et al. 2020). Bez obzira na terminološke nedoumice, koncept sam po sebi nije nov i u prošlosti je u praksi predstavljao utemeljenje odbrane pojedinih država sa osnovnim ciljem odvrćanja potencijalnog neprijatelja, ali i mogućnošću njegovog kažnjavanja u slučaju agresije. Totalna odbrana naziva se i sveobuhvatnom odbranom⁴, što se može smatrati i primerenijim terminom s

³ Politička neutralnost je u današnjim uslovima više u domenu teorijskog koncepta nego stvarnosti, jer podrazumeva nesvrstavanje i nepripadanje političkim (i ekonomskim) organizacijama u kojima bi se ostvarili određeni interesi države, stvaranje drugih formalnih političkih saveza koji u nekom domenu isključuju nezavisno vođenje politike zemlje ili svrstavanje uz neku stranu u sukob bez formalnog savezništva (Trapara 2016; Gordić i Petrović 2019). Vojna neutralnost je politička odluka koja podrazumeva svesno odricanje države od vojnih savezništava, učešća u ratovima i pomaganja zaraćenim stranama, ali i obavezu odbrane vojne neutralnosti ako je ugrožena, uključujući i oružana sredstva (Благојевић 2022: 233).

⁴ Iako je termin „sveobuhvatna odbrana“ prikladniji savremenim uslovima, za potrebe ovog rada autori će koristiti termin „totalna odbrana“ koji je u upotrebi u zvaničnim dokumentima Švedske i Srbije.

obzirom da je totalna odbrana u velikoj meri bila reakcija na događaje Drugog svetskog rata kao „totalnog rata“, a da su savremeni ratovi hibridni i obuhvataju širok spektar sredstava za postizanje političkih i vojnih ciljeva (Berzina 2020, 12). U periodu posle Drugog svetskog rata je totalna odbrana ostala u fokusu nekih država kao strategija opstanka u međunarodnoj zajednici. Tako su i pojedine države koje su ostale izvan vojnih saveza u toku Hladnog rata, kao Švajcarska, Finska, Švedska i Jugoslavija, razvijale svoje sisteme odbrane zasnovane na sveobuhvatnoj odbrani (Mendershausen 1980, 7-9), koja se može smatrati najadekvatnijim rešenjem u odbrani malih zemalja od napada moćnijeg i jačeg protivnika (Гађиновић 2015; Blagojevic 2019).

Pred kraj i nakon završetka Hladnog rata, koncept totalne odbrane je uključen u strategije nacionalne odbrane Švajcarske, Austrije, Švedske i baltičkih zemalja, a od tada do danas je prošao promene od koncepta zaštite stanovništva od konvencionalnog i nuklearnog rata do prilagođavanja novim okolnostima usled procesa globalizacije, razvoja novih tehnika i tehnologija, terorizma, sajber napada, klimatskih promena i drugog. Privatizovana preduzeća značajna za odbranu i preduzeća u vlasništvu stranih kompanija i njihovo uključivanje u sistem odbrane, predstavljaju izazov za države, ne samo zbog nadoknada i povećanih državnih troškova, već i zbog nevoljnog odnosa vlasnika preduzeća prema novim zahtevima (Lallerstedt 2021, 95-97).

Totalna odbrana po svojoj suštini predstavlja racionalan i integrisan oblik bezbednosno – odbrambenog organizovanja svih subjekata društva i uključuje pripreme za vojnu, civilnu i druge oblike odbrane. Proučavanje dostignutog nivoa funkcionisanja sistema odbrane jedne države često je usresređeno na razvijanje vojne strategije i načine kako uticati na fizički kapacitet neprijatelja ili njegovu spremnost za borbu, dok se drugi aspekti zanemaruju. Međutim, vojna sredstva države predstavljaju samo jedan aspekt potencijala da se odvrati neprijatelj, jer vojni kapaciteti uglavnom postaju irelevantni bez šire društvene otpornosti (Lallerstedt 2021) i treba ih posmatrati u širem kontekstu totalne odbrane. Totalna odbrana je asimetričan i nekonvencionalan pristup države usmeren na poraz neprijateljske volje i u funkciji je odvratanja, a ujedno predstavlja i sveukupan pristup društvenoj otpornosti i spremnosti odgovora na prirodne krize ili one izazvane ljudskim uticajima (Saxi, Sundelius & Swaney 2020, 4). Moderna totalna odbrana jeste pristup celog društva nacionalnoj bezbednosti, pre svega kroz koordinaciju akcija nacionalnih vojnih, paravojnih i policijskih snaga, civilnih vlasti, privatnog sektora i uopšte stanovništva, čime se pojačava konvencionalna odbrana i mere odvratanja (Saxi et al. 2020, 4). Kada okruženje države uključuje i vojne i nevojne izazove i pretnje i kada je linija između rata i mira zamagljena, pristup uključivanju celokupnog društva u odbranu postaje još

značajniji (Wither 2020, 62). Time je suština koncepta totalne odbrane sadržana u integrisanom i sinhronizovanom odgovoru snaga sistema odbrane na te pretnje korišćenjem vojnih i nevojnih instrumenata nacionalne moći (Милковски и Божић 2023, 26). Osnovne komponente sistema totalne odbrane, kod većine država, su vojna i civilna odbrana, ali se u novije vreme zbog pojačanih rizika usled hibridnih pretnji, formiraju sastavi namenjeni funkcionisanju teritorijalne odbrane, psihološke i socijalne odbrane, ekonomske odbrane i odbrane od pretnji u sajber prostoru. Većina država koje su usvojile koncept totalne odbrane za vojnu odbranu obezbeđuje kadar osloncem na stalno angažovan profesionalni sastav, obavezno služenje vojnog roka i formiranje rezervnih oružanih sastava kroz pripremu građana za delovanje u slučaju ratnog stanja. Vojni rok može biti i dobrovoljan, ako se brojnošću regruta obezbeđuje potreban kontingent ljudstva za popunu projektovanih jedinica u rezervi ili sastava civilne odbrane.

Koncept totalne odbrane od evropskih država sada primenjuju stalno neutralne (Švajcarska) i vojno neutralne države (Švedska, Srbija), ali i države koje svoju odbranu zasnivaju na kolektivnoj odbrani, prvenstveno u NATO (baltičke države). Međutim, i druge države članice NATO izgrađuju određeni oblik totalne odbrane, prvenstveno kroz izgradnju „otpornosti zemalja članica“ prema smernicama sa Samita NATO u Varšavi 2016. godine, prema kojima „svaka država članica treba da bude otporna da se odupre i oporavi od velikog šoka kao što je prirodna katastrofa, otkaz kritične infrastrukture ili hibridni ili oružani napad“, što je ujedno i osnovni elemenat kredibilnog odvrtačanja (NATO 2016, 131). Izgradnja otpornosti zasniva se na kombinaciji vojnih kapaciteta Alijanse kao celine i civilnih aspekata bezbednosti na nacionalnim nivoima čiji su osnovni elementi: kontinuitet vlade, održavanje energentskih resursa, efikasno rešavanje nekontrolisanog kretanja ljudi, sposobnost da se izbore sa masovnim žrtvama i zdravstvenim krizama, dovoljni resursi hrane i vode i stabilnost transportnog i telekomunikacionog sistema. Može se zaključiti da je otpornost država, članica vojnih saveza ili neutralnih, potrebno analizirati kao parametar koji opisuje efektivnost celokupne rane i spremnost društva za suprotstavljanje oružanoj agresiji i drugim oblicima hibridnog ugrožavanja njihovog suvereniteta, kada ti oblici ugrožavanja imaju negativan sinergijski učinak na ugroženu državu. Države razvijaju civilnu odbranu, onentnu odbrambenog sistema, sa zadatkom osiguranja uspešnog funkcionisanja državnih organa, obezbeđivanja osnovnih životnih potreba i zaštite i spasavanja stanovništva i osiguravanja potreba oružanih snaga na državnoj teritoriji. U analizi otpornosti je neophodno sagledati i vojnu moć države, moguće saveznike, unutrašnje društvene i političke prilike, ekonomsku moć, mogućnosti korišćenja stranih i domaćih proizvodnih kapaciteta i lanaca snabdevanja, mogućnosti uvoza (prvenstveno naoružanja i vojne

opreme) i drugih oblasti bitnih za funkcionisanje sistema odbrane (Đukić 2023, 209-210). To uslovljava zajedničko i jedinstveno delovanja vojne i civilne urisanja sistema do obučavanja kadrova, materijalnog i finansijskog obezbeđenja i izgradnje potrebnih ili korišćenja postojećih subjekata logističke infrastrukture i proizvodnih kapaciteta.

Totalna odbrana Švajcarske

Švajcarska nije članica Evropske unije (EU) niti NATO, a zahvaljujući svojoj neutralnosti ostala je izvan ratnih dešavanja u zadnjih nekoliko vekova. Iako je Švajcarska neke odlike neutralnosti imala i ranije, odredbe o stalnoj neutralnosti donete su na Bečkom kongresu 1815. godine, a zahvaljujući ekonomskim koncesijama sa Nemačkom i opštem razvoju događaja tokom Drugog svetskog rata, uspela je da održi neutralni status. Tokom Hladnog rata u sistemu odbrane su zadržane značajne konvencionalne vojne snage u koje su integrisane teritorijalne jedinice i pokreti otpora (Stringer 2017) uz uključivanje civilnog društva, čime je Švajcarska postala primer države čija je odbrana organizovana po principima totalne odbrane. Održivost Švajcarske neutralnosti se više puta u prošlosti dovodila u pitanje; sada švajcarska vlada saraduje sa NATO kroz program Partnerstvo za mir (PzM), a pridružila se i sankcijama koje su države EU uvele Rusiji tokom ratnih dejstava u Ukrajini. Švajcarsko rukovodstvo ovakvu odluku ne tumači kao udaljavanje od politike neutralnosti, već kao kompatibilnost sopstvene politike sa sankcijama EU, jer vojno ne pomaže ni jednoj zaraćenoj strani i pored pritiska država Zapada da dozvoli izvoz vojne opreme Ukrajini.

Neutralnost i totalna odbrana zasnovana na regrutovanju i služenju obaveznog vojnog roka, imali su značajnu ulogu u bezbednosnoj politici Švajcarske, dok je razvoj oružanih snaga milicijskog tipa u velikoj meri povezan sa razvojem države i praksom da se ne formira profesionalna vojska (Đurašinović Radojević 2016, 57). Izmenjeno bezbednosno okruženje nakon završetka Hladnog rata uticalo je da se rizik od oružanih sukoba u Švajcarskoj percipira kao smanjen i fokus pozicionira na saradnju sa međunarodnim organizacijama kao što su Ujedinjene nacije (UN), EU ili NATO. Kao odgovor i pokušaj prilagođavanja na dešavanja u međunarodnim odnosima nakon Hladnog rata, švajcarska vlada je 1993. godine publikovala „Izveštaj o spoljnoj politici Švajcarske devedesetih godina“ (Bericht über die Aussenpolitik der Schweiz in den 90er Jahren 1994) kojim je potvrđena politika neutralnosti (uz prepoznavanje preterane fokusiranosti na neutralnost tokom Hladnog rata), ali i preusmerena spoljna

politika na mogućnost pristupanja EU i UN, učešća u međunarodnim mirovnim operacijama, kao i na saradnju sa drugim državama Evrope. Odredbe ovog izveštaja nazvanog „prvom službenom doktrinom neutralnosti“ aktuelne su i danas, tako da je Savezno veće⁵ 2022. godine usvojilo izveštaj kojim se zaključuje da trenutna praksa neutralnosti daje dovoljno prostora da se neutralnost upotrebljava kao instrument spoljne i bezbednosne politike Švajcarske u savremenom međunarodnom kontekstu (Le Conseil fédéral 2022). Savezno veće je nadležno za koordinaciju aktivnosti partnerskih organizacija i njihovu saradnju sa drugim organima i službama u oblasti bezbednosti (BZG 2019, art. 6), nosilac je analize bezbednosne situacije i politike bezbednosti, a rezultate u redovnim intervalima publikuje kroz izveštaje o bezbednosnoj politici Švajcarske u kojima se definišu i bezbednosni interesi, ciljevi i načini njihovog ostvarivanja. Savezno ministarstvo odbrane, civilne zaštite i sporta Švajcarske obuhvata oružane snage i organe nadležne za civilnu zaštitu, bezbednosnu politiku, obaveštajne aktivnosti, topografiju, nabavke za potrebe odbrane, sajber bezbednost i sport.

Sadašnje bezbednosno okruženje Švajcarske se percipira kao promenjeno što inicira ponovno stavljanje naglasaka na bezbednosnu i odbrambenu politiku koja je u Evropi poslednjih decenija bila u senci drugih oblasti politike. Najnovijom analizom strategijskog okruženja Švajcarske kao glavna bezbednosna pretnja ističe se rat u Ukrajini kojim se povećava konfrontacija između Rusije i NATO, iako oružani napad Rusije na Švajcarsku ostaje malo verovatan. Kao ostale pretnje prepoznaju se i delovanje džihadista i etno-nacionalističkih terorista, nasilni ekstremizam, proliferacija oružja sa fokusom na Rusiju radi sprečavanja transfera roba za vojnu upotrebu, ilegalni obaveštajni rad i pretnje kritičnoj infrastrukturi (FIS 2023). Sprovođenje bezbednosne politike Švajcarske ima za cilj da zaštiti slobodu delovanja, samoopredeljenje i integritet Švajcarske i njenih stanovnika, da zaštiti vitalne resurse od direktnih i indirektnih pretnji i da doprinese miru i stabilnosti izvan granica države (Swiss Federal Council 2022). Ovi ciljevi ostvaruju se sprovođenjem spoljne politike, održavanjem kredibiliteta oružanih snaga, sistemom civilne zaštite, obaveštajnom službom i policijom, ekonomskom politikom, carinskom upravom i civilnom službom.

Izveštajem za 2021. godinu međunarodna bezbednost se ocenjuje kao nestabilna i nepredvidiva, a kao rizik od nastanka sukoba se prepoznaju „rubovi“ Evrope, uz zapažanje da se za ostvarivanje interesa, uz konvencionalna, sve više koriste hibridna sredstva (Swiss Federal Council 2022). U izveštaju se zaključuje

⁵ Savezno veće je glavni rukovodeći organ države sedmočlanog sastava (vlada, ministri i predsednik države), ujedno izvršni organ parlamenta i ima značajnu ulogu u vođenju i operacionalizaciji bezbednosne politike.

da je u interesu Švajcarske da svoju bezbednosnu i odbrambenu politiku u većoj meri uskladi sa međunarodnom saradnjom, a posebno da proširi saradnju sa NATO i EU. Rukovodstvo Švajcarske kao principe bezbednosne politike, koji pružaju okvir za njeno oblikovanje, percipira neutralnost i saradnju, demokratiju, poštovanje međunarodnog prava i vladavinu prava, federalizam i supsidijarnost i milicijski model i obaveznu službu u oružanim snagama. U Izveštaju su prepoznata tri vitalna interesa formulisana u odnosu na međunarodni poredak, koji se u manjoj meri odnose isključivo na Švajcarsku: odricanje od upotrebe sile i međunarodni poredak zasnovan na redu, samoopredeljenje i sloboda delovanja i bezbednost stanovništva i kritične infrastrukture. Za razliku od interesa, tvorcii Izveštaja sveukupni cilj švajcarske bezbednosne politike percipiraju, u određenoj meri, teritorijalno uže, odnosno kao zaštitu sposobnosti delovanja, samoopredeljenja i integriteta Švajcarske i njenog naroda, kao i njihovih životnih potreba, od pretnji i opasnosti, i davanje doprinosa stabilnosti i miru izvan granica zemlje (Swiss Federal Council 2022, 25).

Bezbednost Švajcarske se shvata sveukupno, pa se, pored vojnih i hibridnih pretnji, terorizma, nasilnog ekstremizma i kriminala, razmatraju i bezbednosne implikacije globalnih klimatskih, zdravstvenih i migracionih izazova. Izveštajem za 2021. godinu definisano je devet ciljeva koji su postavljeni kao prioriteta švajcarske bezbednosne politike narednih nekoliko godina. U skladu sa celokupnom situacijom u svetu, proklamovanim principima i interesima, rukovodstvo Švajcarske kao prioriteta ciljeve bezbednosne politike određuje jačanje ranog otkrivanja pretnji, opasnosti i kriza, osnaživanje međunarodne saradnje, bezbednosti i stabilnosti, povećani fokus na hibridno vođenje sukoba, slobodno formiranje mišljenja i nepatvorenih informacija, jačanje zaštite od sajber pretnji, prevenciju terorizma, nasilnog ekstremizma, organizovanog i drugog transnacionalnog kriminala, jačanje otpornosti i sigurnosti snabdevanja, poboljšanje zaštite od katastrofa i vanrednih situacija i sposobnosti regeneracije i jačanje saradnje između vlasti i kriznog menadžmenta. Za svaki od ciljeva opredeljene su i konkretne mere koje treba da se budu sprovedene u narednim godinama (Swiss Federal Council 2022).

Ustavom Švajcarske proklamovano je da će konfederacija i kantoni u okviru sopstvenih nadležnosti obezbediti bezbednost zemlje i stanovnika uz koordinaciju u oblasti unutrašnje bezbednosti, da država ima oružane snage organizovane kao milicija sa zadatkom sprečavanja rata, održavanja mira, odbrane zemlje i stanovništva i pružanja podrške civilnim vlastima u slučaju ozbiljnih pretnji unutrašnjoj bezbednosti i u rešavanju vanrednih situacija (Bundesverfassung 1999). Milicijski sistem ima snažno utemeljenje u volji i spremnosti građana da služe vojnu obavezu i zauzmu formacijska mesta u vojsci,

ali su veoma cenjena i lica koja služe u rezervi i imaju završenu obuku za više nivoie komandovanja. Na milicijskom principu zasniva se i sistem obaveznog služenja vojnog roka, civilna odbrana, alternativna (civilna) služba i najveći deo vatrogasnih jedinica (Swiss Federal Council 2022, 24-25). Obaveza služenja vojnog roka otpočinje obično u 20-toj godini i može se vršiti do navršanih 24 godina života. Osnovna obuka traje najmanje 18 nedelja uz obavezna kursiranja do navršene 30-te godine, što obezbeđuje bolju osposobljenost i stalnu fokusiranost ljudstva i osposobljavanje starešinskog kadra, čija obuka ukupno traje i do 600 dana. Pored osnovne borbene i fizičke obuke, vojnici dobijaju i profesionalnu obuku poput vožnje automobila, obavljanja medicinskih poslova ili izvršenja informaciono-tehnoloških operacija. Vojni obveznici imaju mogućnost služenja vojnog roka bez oružja, ukoliko služenje vojnog roka ne mogu pomiriti sa svojom savešću, a omogućeno je i ženama da se na dobrovoljnoj osnovi prijave za služenje (MG 1995).

Okosnicu civilne odbrane Švajcarske predstavlja civilna zaštita čiji je glavni cilj da zaštiti stanovništvo od posledica katastrofa, vanrednih situacija i posledica oružanog konflikta (Bundesverfassung 1999, art. 61). Ustavom Švajcarske je propisana mogućnost da se služba zaštite proglasi obaveznom za muškarce, dok je za žene dobrovoljna. Nadležnost za organizaciju civilne zaštite na federalnom nivou ima Savezna kancelarija za civilnu zaštitu (*Bundesamt für Bevölkerungsschutz*) u okviru Ministarstva odbrane, civilne zaštite i sporta. Sistem civilne zaštite mora osigurati efikasnu saradnju pet partnerskih organizacija: policije, vatrogasaca, zdravstvene službe, tehničke službe i organizacija civilne zaštite, a svaka od njih ima svoja zaduženja i obavezu zajedničkog rada i podržavanja u vršenju funkcija (Federal Council 2001; BZG 2019). U zvaničnim aktima prepoznata je i potreba razvoja različitih logistikih kapaciteta i koordinacije partnerskih organizacija, kao i proizvodnja za potrebe bezbednosnih snaga vlastitim kapacitetima ili u partnerstvu sa inostranim kompanijama.

Švajcarska kao neutralna država brižno neguje partnerstvo sa NATO kroz „Partnerstvo za mir” (PzM), smatrajući NATO centralnim instrumentom za transformaciju i adaptaciju oružanih snaga za izazove 21. veka, a program PzM – mogućnošću za poboljšanje učešća oružanih snaga u mirovnim misijama. Pored aktuelnih sporazuma, najnovija inicijativa saradnje sadržana je u sporazumu iz 2022. godine o razmeni poverljivih informacija sa NATO radi zaštite osetljivih digitalnih informacija i povećanja sajber bezbednosti. Švajcarska bliske bilateralne odnose ima i sa SAD, posebno po pitanjima opremanja naoružanjem i vojnom opremom, za šta se izdvajaju znatna finansijska sredstva. Osnovne smernice razvoja oružanih snaga iznete su u tri izveštaja: „Buduća protivvazuhoplovna odbrana“ (*Luftverteidigung der Zukunft*) (2017), „Budućnost kopnenih snaga“

(*Zukunft der Bodentruppen*) (2019) i „Opšti sajber koncept“ (*Gesamtkonzeption Cyber*) (2022). Opšti stav rukovodstva Švajcarske jeste da modernizacija sposobnosti i resursa vojske treba da bude promovisana, za šta je odobren i investicioni plan za period od 2023. do 2035. godine. Najnovija inicijativa švajcarske vlade iz jula 2023. godine usmerena je na učešće u projektu zajedničke protivvazduhoplovne odbrane EU koji je pokrenula Nemačka posle otpočinjanja ratnih dejstava u Ukrajini 2022. godine.

Totalna odbrana Švedske

Švedska je članica EU, programa NATO PzM i do sada nije bila članica vojnih saveza, odnosno vojno je neutralna više od dva veka (od 1815. godine). Njena neutralnost u toku Drugog svetskog rata dovodi se u pitanje zbog odnosa i različitih ustupaka Nemačkoj (Trapara 2016, 374). Od tada do danas, Švedska je prešla put od države sa jednim od najsveobuhvatnijih sistema totalne odbrane tokom Hladnog rata koji je uključivao pripremu celokupnog društva za odbranu i mogao da mobiliše do 850 hiljada muškaraca i žena (Lallerstedt 2021, 91), preko značajnog smanjenja vojske i ukidanja obaveznog služenja vojnog roka u periodu 2010-2018. godina, pa sve do napora ponovnog uspostavljanja sistema totalne odbrane, napuštanja statusa neutralnosti i aspiracija za članstvo u NATO. Posle Hladnog rata i napuštanja politike totalne odbrane, u drugoj deceniji dvadeset prvog veka u Švedskoj politici se ponovo pojavljuju nastojanja zasnivanja odbrane zemlje na konceptu totalne odbrane. Poseban uticaj na reinkarnaciju koncepta totalne odbrane i švedsko strateško razmišljanje imala je ruska aneksija Krima 2014. godine i neizvesnost u vezi sa ruskim ambicijama, što je pred Švedsku stavilo dva izazova: ranjivost na hibridne operacije identifikovane tokom ukrajinske krize (odsustvo civilne odbrane, podložnost sajber napadima, energetska ugrožavanje) i potreba da se prema Rusiji deluje u funkciji odvratanja (Encyclopedia Geopolitica n. d.), u skladu sa percepcijom o promenjenoj i nepovoljnijoj bezbednosnoj situaciji u regionu Baltičkog mora u odnosu na stanje pre 2014. godine, pri čemu se Rusija označava kao moguća pretnja po nacionalnu bezbednost. Ovo je navelo švedsku vladu da fokus sa situacije u dalekim zemljama preusmeri na svoje susedstvo i sopstvenu odbranu.

Sa obnovljenim shvatanjem da teritorijalna odbrana mora biti prioritet za oružane snage Švedske, otpočelo se sa ponovnim uvođenjem i implementacijom totalne odbrane kao načinom organizovanja odbrane Švedske. Od 2015. godine, kada je zvanično aktuelizovana ova ideja, u Švedskoj su sprovedene različite

aktivnosti u pogledu planiranja odbrane u skladu sa konceptom totalne odbrane. Pre reforme sektora odbrane i nakon ukidanja totalne odbrane po završetku Hladnog rata, totalna odbrana Švedske zasnivala se na četiri komponente: vojnoj, civilnoj, ekonomskoj i psihološkoj odbrani (Lallerstedt 2021; Malmberg et al. 2023). Na tim osnovama se u planu Švedske bezbednosne politike za period 2016–2020. godine (Government Offices of Sweden 2015) naglašava potreba za razvojem psihološke i sajber odbrane u skladu sa savremenim ugrožavanjima, što je kasnije rezultiralo osnivanjem Centra za sajber odbranu i bezbednost informacija (2020) i Agencije za psihološku odbranu (2022).

Otpornost na pretnje predstavlja osnovu švedskog koncepta totalne odbrane, nastalog četrdesetih godina prošlog veka, ali uz određene modifikacije i povećanu spremnost suprotstavljanja taktičkim izazovima modernog ratovanja (Darling 2021). Švedska odbrambena politika definiše totalnu odbranu (*totalförsvar*) kao ukupnost aktivnosti koje društvo pripremaju za rat, sa prioritetom da se poveća operativna borbena sposobnost oružanih snaga i osiguranje kolektivnih snaga švedske totalne odbrane (Government Offices of Sweden 2015), ali se u slučajevima kada vlada proglasi najveći stepen pripravnosti, sve društvene funkcije definišu kao totalna odbrana. Za Švedsku je totalna odbrana pristup izgradnji otpornosti celog društva (Saxi et al. 2020), gde su dve osnovne komponente: vojna i civilna odbrana. Oružane snage Švedske odgovorne su za odbranu teritorijalnog integriteta i bezbednosti, kao i za održavanje i razvoj sposobnosti švedske vojne odbrane. Civilna odbrana se razvija sa ciljem zaštite civilnog stanovništva, najvažnijih javnih službi i pomoći oružanim snagama u slučaju oružanog napada ili rata (Government Offices of Sweden 2021). Nadležnost za vojnu i civilnu odbranu objedinjena je u okviru Ministarstva odbrane Švedske na čijem čelu su dva ministra: ministar odbrane i ministar civilne odbrane.

Strategijom nacionalne bezbednosti donetom 2017. godine ponovo se ističe potreba za izgradnjom mira i povezivanja sa drugim državama, ali se potenciraju i negativni efekti okruženja po Švedsku, pre svega uticaj procesa globalizacije (National Security Strategy 2017) i značaj totalne odbrane u funkciji zaštite Švedske od ugrožavanja. Bezbednosni naponi se eksplicitno postavljaju kao zadatak čitavog društva, uključujući pojedince, preduzeća, civilno društvo, kao i državne i lokalne vlasti. Švedska svoje interese blisko povezuje sa nordijskim i baltičkim susedima, EU i drugim državama Evrope, uz naglašavanje potrebe jačanja saradnje. Prema ovom dokumentu, nacionalni interesi Švedske su: obezbeđivanje bezbednosti i zdravlja građana, obezbeđivanje snabdevanja i zaštita osnovnih službi, održavanje osnovnih vrednosti demokratije, vladavine prava, ljudskih sloboda i ljudskih prava, sloboda Švedske, bezbednost i pravo na samoopredeljenje koji će biti branjeni „pod svim okolnostima“, promovisanje

stabilnosti i bezbednosti u regionu, održavanje i osnaživanje kooperacije, solidarnosti i integracija u okviru EU i promovisanje multilateralnog svetskog poretka zasnovanog na međunarodnom pravu. U Strategiji se promoviše kontinuiranost mirne saradnje i razvoja, ali se naglašava i nastavak razvoja totalne odbrane, uključujući jačanje vojne i civilne komponente. Pred oružane snage postavlja se cilj da garantuju svoju sposobnost za odbijanje bilo kakvog oružanog napada, uz doprinos civilne odbrane, ukoliko to bude potrebno. U skladu sa opredeljenjem za totalnu odbranu, još jednom je i u ovom dokumentu potvrđeno nastojanje Švedske da razvija snage za delovanje u vanrednim situacijama, svoje spoljne obaveštajne sposobnosti, kao i psihološku odbranu.

Organizacija odbrane se planira u skladu sa percipiranim bezbednosnim pretnjama, a za Švedsku su to vojne pretnje, digitalni rizici povezani sa informacionom i sajber bezbednošću, terorizam i nasilni ekstremizam, organizovani kriminal, pretnje po energetske snabdevanje, pretnje po transport i infrastrukturu, pretnje po zdravlje i klimatske promene i njeni efekti (National Security Strategy 2017). Tvorci strategije posmatraju izdvojen oružani i vojni napad na Švedsku kao malo verovatan, ali ocenjuju da su moguće krize ili incidenti, uključujući i one koje kao komponentu imaju vojnu silu, iako se nameće zaključak da se Švedska i tada osećala ugroženom rusko-ukrajinskim sukobom. Rat u Ukrajini koji je otpočeo februara 2022. godine, tok rata i skorašnji postupci Švedske političke elite, ukazali su na to da ne samo da osećaj ugroženosti još uvek postoji, već i da je pojačan i da ova država teži promeni statusa neutralnosti i ulasku u NATO. Izveštajima Švedske komisije za odbranu (Swedish Defence Commission 2017; Swedish Defence Commission 2019) ukazano je na činjenicu da se globalna situacija percipira kao izmenjena sa karakteristikama nestabilnosti i nepredvidivosti, pri čemu se oružana agresija ne isključuje kao mogućnost ili bilo kakva druga upotreba vojnih sredstava. Posebne preporuke odnose se na razvoj logistike, komandovanja i kontrole, a naglašava se i potreba osnaživanja komandnih struktura civilne odbrane u vladinim agencijama i obuka civilnih obveznika.

Opredeljenje za koncept totalne odbrane, operacionalizovano je 2020. godine zakonom „Totalna odbrana 2021-2025“ (*Totalförsvaret 2021–2025*). Zakon suštinski predstavlja plan odbrane Švedske, a njime se nastoje zaštititi nezavisnost i teritorijalni integritet jačanjem vojnog odvratanja i osloncem na pristup celog društva, tradicionalno nazivanim civilna odbrana (*Totalförsvaret 2021–2025 2020; Darling 2021*). Aktom je postavljen cilj da se postigne potpuna modernizacija do 2030. godine i poveća sposobnost Švedske za samostalnu odbranu, uz ojačavanje vojne saradnje sa članicama NATO i susedima Norveškom i Finskom. Plan Vlade Švedske jeste ojačanje ratne organizacije vojske i sposobnosti suočavanja sa oružanim napadom, a prvi korak predstavlja

povećanje broja pripadnika vojske za 50 procenata, odnosno na 90 hiljada ljudi do 2025. godine, što će se postići reorganizacijom postojećih i osnivanjem novih jedinica. Tendencije su da vojska bude zadužena za osposobljavanje dva tipa ratnih jedinica, operativnih i teritorijalnih jedinica (Totalförsvaret 2021–2025 2020). Operativne jedinice biće odgovorne za izvršavanje zadataka na teritoriji cele države i organizovane kao brigade i druge samostalne jedinice, dok će teritorijalne jedinice, između ostalog, imati veliku vatrenu moć, dobru zaštitu i mobilnost, a zadatke će izvršavati u vojnim regionima. U oblasti logističke podrške oružanim snagama primenjuje se kombinovani pristup zasnovan na sopstvenoj logistici oružanih snaga (tri logistička bataljona uglavnom namenjena snabdevanju jedinica i uvozu vojne opreme) i logističkoj podršci koju obezbeđuje civilna odbrana. Zakonom se najavljuje modernizacija vojske (modifikacija oklopnih vozila) i reorganizacija postojećih jedinica brigadnog sastava, kao i ojačavanje jedinice na strateški važnom baltičkom ostrvu Gotland, čime se obnavlja fokus na teritorijalnom jačanju bezbednosti u regionu Baltičkog mora (Government Offices of Sweden 2021). Planirano je povećanje broja podmornica i ratnih brodova, a pojačanje će dobiti i vazdušne snage modifikacijom i nabavkom aviona, krstarećih raketa koje se lansiraju sa vazduhoplova i u vidu većeg broja projektila vazduh-vazduh, uz ojačavanje sposobnosti elektronskog delovanja (Swedish Defence Commission 2019; Totalförsvaret 2021–2025 2020). Švedska poseduje i veoma razvijenu vojnu industriju za proizvodnju sofisticiranih borbenih letilica, oklopnih vozila i sistema protivazduhoplovne odbrane.

Značajna uloga u procesu povratka totalne odbrane u odbranu Švedske pripala je Švedskoj agenciji za civilne vanredne situacije (*Myndigheten för samhällsskydd och beredskap*) (Agencija), koja je formirana sa ciljem da razvija otpornost u svim sektorima društva i na svim nivoima vlasti (Saxi et al. 2020). Agencija je inicirala i ponovno uvođenje služenja vojnog roka (od 2018. godine), kada je propisano i da svi građani Švedske između 16 i 70 godina predstavljaju deo švedske totalne odbrane i u obavezi su, ukoliko je potrebno, da pomognu državi da se pripremi i vodi rat, kroz služenje u tzv. službi totalne odbrane (*total defence service*). Ova obaveza pojedinaca se izvršava u jednom od tri sektora: vojna služba koja obuhvata regrutaciju, osnovnu vojnu obuku i ratni raspored, a zadaci se izvršavaju kroz vojnu odbranu države (do 47 godina starosti), civilna služba koja obuhvata osnovnu obuku i kursiranja i vrši osiguranje funkcionisanja važnih delova društva i opšta obavezna nacionalna služba lica izvan vojne ili civilne službe koja izvršavaju radne i druge zadatke. Usmeravanje fokusa rukovodstva Švedske na totalnu odbranu, uticalo je i na vraćanje i jačanje kapaciteta i obaveza civilne odbrane, zanemarenih krajem dvadesetog veka, što je operacionalizovano 2022. godine formiranjem posebnog resornog odeljenja

za civilnu odbranu u okviru ministarstva odbrane, promocijom njenog rukovodioca u zvanje ministra za civilnu odbranu, prvi put nakon 1947. godine. Značajna uloga je i u ovom segmentu data Agenciji, kao telu sa zadatkom da aktivira služenje vojnog roka i obuku tri hiljade polaznika (u prvoj fazi) za raspoređivanje na dužnosti u spasilačkoj službi. Radi praktičnog osposobljavanja aktera, u novembru 2019. godine je, posle više od 30 godina neaktivnosti, otpočelo kontinuirano uvežbavanje delova oružanih snaga i civilnog društva sa ciljem osposobljavanja učesnika za zajedničko delovanje u slučaju oružanog napada na zemlju. U oblasti logistike se veliki značaj daje ulozi civilne odbrane kroz jačanje „otpornosti“ u najvažnijim društvenim funkcijama: održavanje zaliha hrane, vode za piće, energenata i farmaceutskih proizvoda, zdravstvena zaštita, transport i elektronska komunikacija i pošta, pri čemu se objedinjuje delovanje različitih sektora (Totalförsvaret 2021–2025 2020).

Iako je od 2015. godine načinjen značajan pomak na ponovnom ustrojstvu civilne odbrane, određeni izazovi još postoje. Oni uključuju otežanu integraciju industrije u sistem civilne odbrane zbog stranog vlasništva u važnim društvenim sektorima i postojećeg nacionalnog zakonodavstva i zakonodavstva EU (Malmberg et al. 2023). Ovaj izazov prepoznalo je i švedsko rukovodstvo kroz iskazivanje potrebe koordinacije civilne i vojne odbrane, regulisanja uloge privatnih kompanija u ukupnoj odbrani i uređenja ratnog rasporeda rezervnog sastava u ovim preduzećima (Government Offices of Sweden 2021). Još jedan značajan problem za sistem civilne odbrane, sa kojim se susreću i druge zemlje uključujući i Srbiju, jesu demografski i socijalni uslovi, odnosno obezbeđenje efikasne odbrane uz nepovoljnu demografsku situaciju, sve starije stanovništvo i povećane migracije (Czarny and Kubiak 2022).

Najnoviji izveštaj Švedske komisije za odbranu o bezbednosnoj politici iz 2023. godine (Swedish Defence Commission 2023) percipira Rusiju kao najozbiljniju dugoročnu pretnju ukupnoj bezbednosti Evrope, pa i Švedske, a Kinu kao sve veću geopolitičku konkurenciju i uzročnika povećane ranjivosti malih i srednjih država. Prema izveštaju, „agresivno delovanje Rusije“ je razlog planiranog dugoročnog razvoja totalne odbrane Švedske koja će imati sposobnost da brani svoju teritoriju od oružanog napada kao deo kolektivne bezbednosti NATO. Švedska svoju bezbednosnu politiku već zasniva na kolektivnoj bezbednosti i NATO, što predstavlja najveću promenu u bezbednosnoj i odbrambenoj politici Švedske u poslednjih dvesta godina. Vlasti očekuju da će Švedska članstvom u NATO ojačati svoje odbrambene kapacitete, ali ne napuštaju sistem totalne odbrane i nastavljaju sa njegovom daljom implementacijom, iako će ukupna finansijska izdvajanja za odbranu sada biti znatno veća zbog obaveza prema finansiranju NATO. Rat u Ukrajini naveo je

politički vrh Švedske da poveća udeo bruto društvenog proizvoda (BDP) opredeljen za potrebe odbrane na dva procenta i do 2025. godine poveća godišnji kontingent od 4 hiljada na 8 hiljada regruta na obuci, a do 2030. godine na deset hiljada regruta. Paralelno sa tim, u 2023. godini se planira i uvođenje tzv. „civilnog vojnog roka“ ili obučavanje kadrova za spasilačke i druge službe koje se raspoređuju pri lokalnim samoupravama i treba da budu osposobljene da izvršavaju zadatke u situacijama vanrednog stanja ili potencijalne agresije.

Totalna odbrana Srbije

Istorijsko nasleđe sistema odbrane Srbije zasnovano je na nesvrstanosti Jugoslavije tokom Hladnog rata i konceptu opštenarodne (totalne) odbrane. Sa manjim prekidima i različitim intenzitetima primene, Srbija je devedesetih godina bila pod sankcijama UN, EU i SAD, uz suspenziju iz UN (1992-2000). Na SRJ je 1999. godine izvršena agresija NATO, koja je, pored ljudskih gubitaka i materijalnih razaranja, imala za posledicu da je Autonomna pokrajina Kosovo i Metohija (KiM), prema Rezoluciji Saveta bezbednosti UN (SB UN) 1244 iz 1999. godine, stavljena pod upravu Privremene administrativne misije UN (UNMIK). Rezolucijom Narodne skupštine o zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka Republike Srbije, iako se njen osnovni sadržaj odnosi na status KiM u Srbiji, proklamovana je vojna neutralnost Srbije u odnosu na postojeće vojne saveze, do eventualnog raspisivanja referenduma (Резолуција НС 2007, т. 6). Uz značajne promene u budžetiranju vojske, početak globalne ekonomske krize 2008. godine, smanjenje interesovanja za služenje vojnog roka i početni koraci reorganizacije ministarstva odbrane, bili su usklađeni sa raspoloživim finansijskim sredstvima i imali za posledicu smanjenje brojnog stanja vojske, obustavu obaveze služenja vojnog roka i nizak nivo nabavke nove vojne opreme i naoružanja. U skladu sa proklamovanom vojnom neutralnošću, Srbija nije članica ni jednog vojnog saveza, ali je okružena državama članicama NATO (osim Bosne i Hercegovine), a oružane snage NATO prisutne su i na teritoriji KiM.

U cilju zaštite nacionalnih i odbrambenih interesa, sistem odbrane Srbije zasniva se na konceptu totalne odbrane i temelji na ideji angažovanosti celokupnog društva za potrebe odbrane. Aktuelna Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije doneta je 2019. godine i predstavlja najviši strateški dokument, čijim sprovođenjem se štite nacionalne vrednosti i interesi Srbije (СНБ РС 2019). Njome je proklamovano da se zasniva na primeni sveobuhvatnog pristupa kroz „zajedničko angažovanje svih subjekata i potencijala društva i

države u suprotstavljanju izazovima, rizicima i pretnjama bezbednosti i zaštiti i ostvarivanju nacionalnih interesa Republike Srbije“ (CHБ PC 2019, uvod). Na osnovu pozicioniranja Srbije na regionalnom i globalnom nivou i analize strategijskog okruženja, percipiraju se osnovni izazovi, rizici i pretnje bezbednosti: oružana agresija, separatističke težnje, protivpravno jednostrano proglašena nezavisnost teritorije koju administrativno obuhvata KiM, oružana pobuna, terorizam, proliferacija oružja za masovno uništenje, etnički i verski ekstremizam, obaveštajna delatnost, organizovani kriminal, narkomanija, masovne ilegalne migracije, problemi ekonomskog razvoja, problemi demografskog razvoja, epidemije i pandemije zaraznih bolesti, energetska bezbednost, nedovršen proces razgraničenja država bivše SFRJ, elementarne nepogode i tehničko-tehnološke nesreće, klimatske promene, visokotehnološki kriminal i ugrožavanje informaciono-komunikacionih sistema, kao i drugi izazovi, rizici i pretnje (CHБ PC 2019, т. 2). Koncept totalne odbrane je u skladu sa spoljnopolitičkim ciljevima usmerenim na pristupanje EU, unapređenju regionalne saradnje i jačanju odnosa sa susedima, Rusijom, Kinom, SAD, evropskim i drugim državama (Влада PC 2020, 16), uz aktivno učešće u sprovođenju Zajedničke bezbednosne politike EU. Odbrambeni sistem Srbije ima dve osnovne komponente – vojnu i civilnu odbranu i obuhvata građane, državne organe, organe autonomnih pokrajina, organe jedinica lokalne samouprave, privredna društava, druga pravna lica i preduzetnike. Vojna odbrana se realizuje upotrebom Vojske Srbije (VS) i drugih naoružanih snaga, a civilna odbrana je usmerena na pripreme i odbranu nevojnim sredstvima (CO PC 2019, т. 5).

Vojna odbrana obuhvata skup mera i aktivnosti usmerenih na pripreme za odbranu i odbranu zemlje upotrebom VS (Закон о одбрани 2007, чл. 3). Vojska Srbije brani zemlju od oružanog ugrožavanja spolja, izvršava druge misije i zadatke (Устав PC 2006, чл. 139), objedinjuje sve učesnike u borbenim operacijama i nadležna je za komandovanje svim snagama zaduženim za izvođenje borbenih dejstava u vanrednom stanju i ratu (CO PC 2019, т. 6.3). Misije VS su: odbrana od oružanog ugrožavanja spolja (odvraćanjem od oružanog ugrožavanja, odbranom teritorije i vazdušnog prostora), učešće u izgradnji i očuvanju mira u regionu i svetu (učešćem u međunarodnoj vojnoj saradnji i u multinacionalnim operacijama) i podrška civilnim vlastima u suprotstavljanju pretnjama bezbednosti (kroz pomoć civilnim vlastima u suprotstavljanju terorizmu, separatizmu, organizovanom kriminalu i drugim oblicima unutrašnjeg ugrožavanja bezbednosti, kao i putem pomoći civilnim vlastima u slučaju prirodnih nepogoda i tehničko-tehnoloških i drugih nesreća). Da bi ispunila postavljene misije, VS se organizuje na strategijskom, operativnom i taktičkom nivou u komande, jedinice i ustanove, a njena organizacija se uspostavlja kao

mirnodopska i ratna (Закон о ВС 2007, чл. 3). Sastoji se od stalnog sastava koji čine profesionalni pripadnici VS i vojnici na služenju vojnog roka i rezervnog sastava koji čine rezervni oficiri, rezervni podoficiri i vojnici u rezervi.

Sistem civilne odbrane je u Srbiji još u formiranju i poslovi civilne odbrane još uvek nisu normativno-pravno uređeni, a sistem koji je postojao je urušen posle dvehiljaditih godina. Civilna odbrana obuhvata mere i aktivnosti usmerene na pripreme za odbranu i odbranu zemlje nevojnim sredstvima, obezbeđivanje uspešnog funkcionisanja državnih organa, organa autonomnih pokrajina i jedinica lokalne samouprave, privrednih društava i drugih pravnih lica, zaštite i spasavanja i obezbeđenja uslova za život i rad građana i zadovoljenja potreba snaga odbrane u vanrednom i ratnom stanju (Закон о одбрани 2007, чл. 4. т. 4). Aktualnom Strategijom odbrane proširene su mere i aktivnosti civilne odbrane sa ciljem obezbeđenja obuke građana za odbranu zemlje, koordinacije poslova zaštite i spasavanja, izvršavanja vojne, radne i materijalne obaveze i mobilizacije (CO PC 2019, т. 5). Nalaže se da se, u skladu sa konceptom totalne odbrane, izvrši normativno uređenje civilne odbrane, preciziraju nadležnosti, poveća odgovornost i unapredi osposobljenost subjekata, a da se pri praktičnoj realizaciji uspostave sistema u fokus stave organizacija jedinstvenog upravljanja i osposobljavanja svih subjekata civilne odbrane, ali bez preciziranja rokova realizacije.

Sadašnje normativno uređenje ne daje osnov za dalji razvoj sistema civilne odbrane iako su na nivou nekih gradova i opština formirani upravni organi (sekretarijati, odeljenja) koji objedinjavaju poslove odbrane i vanrednih situacija na teritoriji lokalne samouprave. Izuzetak čine subjekti, štabovi i jedinice civilne zaštite, kao deo sistema civilne odbrane, koji su precizno definisani zakonom (ЗСПК 2018). Iako su državni organi koji nisu u nadležnosti Ministarstva odbrane odgovorni za planiranje i sprovođenje priprema u cilju vršenja svoje delatnosti u ratnom ili vanrednom stanju (Закон о одбрани 2007, чл 28), Zakonom iz 2020. godine (Закон о министарствима 2020), ali i ranijim aktima, osim Ministarstva odbrane, u popisu obaveznih poslova ostalih ministarstava se ne navode poslovi iz oblasti odbrane, iako su njihove delatnosti bitne za odbranu (informisanje, telekomunikacije, energetika, zdravstvo, saobraćaj i dr.). Vlada svojim odlukama određuje proizvode i usluge, pravna lica, objekte i javna preduzeća od značaja za odbranu, ali je u upravljačkom delu sistema potrebno nadograditi strukturu, nadležnosti i obaveze nosilaca poslova odbrane iz različitih resora – ministarstava i njihove komunikacije. Negativni uticaj globalizacije na totalnu odbranu, koji se ispoljava kroz vlasništva stranih kompanija nad preduzećima na teritoriji države, ispoljava se i u Srbiji, što je dovelo i do ograničenja angažovanja privrednih društava, drugih pravnih lica i preduzetnika za potrebe odbrane samo na one

čije je sedište na teritoriji Srbije (ЗВРМО 2009, чл. 95). Neophodno je, sa aspekta organizacije državnog i političkog sistema, pažnju posvetiti i jačanju svesti o značaju ugrožavanja i izgradnje nacionalnog sistema bezbednosti i odbrane u političkom i javnom životu (Благојевић 2022).

U skladu sa zakonodavstvom, građani u odbrani zemlje imaju pravo ali i dužnost da izvršavaju vojnu, radnu i materijalnu obavezu i da učestvuju u civilnoj zaštiti i obučavanju za odbranu. Vojna obaveza sastoji se od regrutne, obaveze služenja vojnog roka, obaveza vršenja civilne službe i obaveza u rezervnom sastavu (ЗВРМО 2009, чл. 3). Obavezno služenje vojnog roka predstavlja jedan od načina sprovođenja koncepta totalne odbrane i ima za cilj da se građani pripreme za delovanje u slučaju ratnog stanja, kao i pružanje pomoći vojsci i drugim službama u miru. Za razliku od Švajcarske i Švedske, u Srbiji je na snazi odluka Narodne skupštine kojom je obustavljena obaveza služenja vojnog roka (Odluka o obustavi obaveze služenja vojnog roka 2010) i uspostavljen sistem služenja vojnog roka samo po principu dobrovoljnosti. Ustav propisuje da lice nije dužno da ispunjava vojnu ili drugu obavezu koja uključuje upotrebu oružja, protivno veri ili ubeđenjima, već da, uz pozivanje na prigovor savesti, može biti pozvano da ispuni vojnu obavezu bez obaveze da nosi oružje (Устав РС 2006, чл. 45). Obaveza služenja vojnog roka izvršava se služenjem sa ili bez oružja i u trajanju od šest meseci, a upućivanje se vrši u godini u kojoj lice navršava 19 godina života (ЗВРМО 2009, чл. 24, 25). Predviđa se i mogućnost civilne službe u trajanju od devet meseci u državnim organima, organizacijama, ustanovama, jedinicama i pravnim licima, a obavezi služenja u rezervnom sastavu podležu vojni obveznici koji su odslužili vojni rok ili regulisali obavezu služenja vojnog roka na drugi način (Закон о цивилној служби 2009, чл. 2).

Vojna neutralnost u kombinaciji sa totalnom odbranom iziskuje znatna finansijska sredstva, veću brojnost angažovanog ljudskog potencijala i savremene i sofisticirane borbene sisteme, kao i vreme potrebno da se etapno ostvaruju projektovani zahtevi. Aktuelnim strategijama nacionalne bezbednosti i odbrane ili drugim javno dostupnim dokumentima, vojna neutralnost i totalna odbrana nisu sveobuhvatno razrađene i objašnjene. Ne postoje odgovarajući javni dokumenti koji se odnose na politiku i postupanja Vlade i ministarstava ili drugih tela u sprovođenju Strategije odbrane kojima bi se operacionalizovali stavovi i opredeljenja iz strategije, tako da nije poznato ni vreme ni etape realizacije, kao ni očekivanja koja iz toga proističu. U svrhu razvoja sistema odbrane i razvoja kapaciteta odvratanja ulaže se u razvoj i opremanje snaga odbrane. Međutim, i pored izdvajanja finansijskih sredstava u osavremenjavanje fabrika i izgradnju novih pogona vojno-industrijskog kompleksa (u prvom kvartalu 2022. godine uloženo je 145 miliona evra), opremanje VS nekim složenim borbenim sistemima

vrši se uvozom (Rusija, Kina, SAD, Francuska, Nemačka, Izrael i druge države). Uvoz se prvenstveno odnosi na avione i helikoptere, sisteme protivvazduhoplovne odbrane, tenkove, oklopna i specijalna borbena vozila, protivtenkovske raketne sisteme, sisteme za elektronsku borbu i slično. Politika neutralnosti i spoljnopolitičke aktivnosti sa različitim akterima obezbeđuju da Srbija ima pristup i različitim tržištima naoružanja i vojne opreme. Opremljenost vojske se poboljšava i modernizacijom sistema vlastite proizvodnje ili ranije uvezenih sistema, u domaćim preduzećima i tehničkim remontnim zavodima. Sistem nacionalne bezbednosti Republike Srbije kritično je zavistan od nacionalne logistike naročito u vanrednim i kriznim situacijama, posebno jer su privreda i resursi najpouzdanija i najznačajnija logistička baza odbrane zemlje.

Zaključak

Švajcarska, Švedska i Srbija svoje sisteme odbrane zasnivaju na konceptu totalne odbrane i angažovanju celokupnog društva u odbrani. Švajcarska i Švedska nisu bile izložene niti su bile u ratu već dugi niz decenija, dok je Srbija poslednja ratna iskustva doživela 1999. godine. Po geografskim karakteristikama ove države su veoma različite, što ima uticaja i na organizaciju sistema odbrane. Srbija i Švajcarska su kopnene države i bez direktnog pristupa na svetska mora, a Švedska je smeštena uz Baltičko more koje je stratezijski značajno za Rusiju i NATO. Uopšteno, ove države imaju različita stratezijska okruženja i percepcije najznačajnijih bezbednosnih pretnji. Švajcarska je srednjoevropska država okružena državama članicama NATO (osim Austrije i Lihtenštajna) i kao glavnu pretnju bezbednosti percipira rat u Ukrajini i uticaj na evropske države, iako oružani napad Rusije smatra malo verovatnim, a u širem kontekstu i bezbednosne prilike u Africi i na Bliskom istoku. Švedska, koja ostvaruje dugogodišnju vojnu saradnju sa NATO, kao glavnu pretnju smatra mogućnost oružane agresije Rusije, čak i u sadašnjim uslovima ratnih dejstava u Ukrajini, a doktrinu odbrane, do sada zasnivanu na saradnji sa skandinavskim državama i EU, preusmerava na buduće članstvo u NATO. Srbija, kao država na dugotrajno bezbednosno nestabilnom balkanskom prostoru, gotovo u celini je okružena državama članicama NATO, a kao moguće pretnje od oružanog ugrožavanja smatraju se oružana agresija, oružana pobuna i oružane aktivnosti povezane sa protivpravnim i jednostranim proglašenjem nezavisnosti tzv. Republike Kosovo.

Upoređujući neke bitne uticajne elemente na koncept totalne odbrane i implementaciju koncepta u Srbiji sa pokazateljima koji opisuju sisteme Švajcarske

i Švedske (prikazane u tabeli 1), može se zaključiti da Srbija iako ima manji broj stanovnika raspolaže respektivnim ljudskim potencijalom za realizaciju odbrane sa oko 2,6 miliona vojno sposobnog (borbeno i radno sposobno stanovništvo uključeno u ratnu materijalnu proizvodnju) ili oko 3,3 miliona vojno raspoloživog stanovništva (borbeno i radno sposobno stanovništvo) (Global Firepower 2023). Ukupan broj pripadnika oružanih snaga je najveći u Švajcarskoj, dok je u Srbiji i Švedskoj obustavljanje obaveznog služenja vojnog roka uticalo na smanjenje i aktivnog i rezervnog sastava vojske. Kako je za razvoj efikasnog sistema odbrane potrebna respektivna ekonomska snaga, iz tabele 1 je vidljivo da je BDP Srbije višestruko manji u odnosu na druge dve države. To se odražava i na izdvajanja za odbranu, koja su takođe višestruko manja, iako su u Srbiji na nivou od preko 1,7% BDP (prema Global Firepower 2023) dok su stvarna ulaganja veća (MO PC 2022), Švajcarske – oko 0,75% i Švedske – više od 1,1% BDP, sa najavljenim povećanjem do 2% BDP⁶. Ocena ukupne vojne moći iskazana kroz rang država i indeks vojne moći koji je rezultat 60 pojedinačnih uticajnih faktora pokazuje da Srbija poseduje manju vojnu moć od Švajcarske i Švedske, ali u poređenju sa rangiranjem iz 2015. godine, Srbija je ostvarila znatan napredak (sa 70. na 58. poziciju), čemu je posebno doprinela modernizacija i brojnost vazduhoplova i sistema protivvazduhoplovne odbrane, dok su Švajcarska i Švedska tada bile znatno bolje rangirane.

Razmatrane države bezbednost posmatraju holistički, a pored vojnih, u svojim zvaničnim dokumentima prepoznaju i hibridne pretnje, terorizam, kriminal, sajber pretnje, globalne klimatske promene i druge. Sagledavanje savezništva u slučaju oružane agresije je različito. Švajcarska nastoji da svoju bezbednosnu politiku proširi saradnjom sa državama EU i NATO. Švedska bezbednosna politika, koja je bila usmeravana na saradnju sa baltičkim državama, sada se preusmerava na veće oslanjanje na NATO, dok Srbija kao vojno neutralna država, opredeljena na nepristupanje vojno-političkim savezima, ne isključuje saradnju sa njima i drugim državama u oblasti odbrane radi jačanja vlastitih odbrambenih sposobnosti i kapaciteta. Partnerstvo sa NATO ostvaruju sve ove države, pre svega kroz program PzM. Švedska je podnela zahtev za članstvo u NATO, a Srbija istovremeno nastoji da proširi i unapredi saradnju i sa Organizacijom Ugovora o kolektivnoj bezbednosti i njenim državama članicama.

Kako je funkcija odbrane jedna od glavnih funkcija države, poslovi odbrane u razmatranim državama su u nadležnosti najviših državnih organa – vlada, odnosno ministarstava koja se bave resorom odbrane. Sistemi odbrane razmatranih država imaju dve osnovne komponente – vojnu i civilnu odbranu,

⁶ Podaci o finansiranju potreba odbrane kod većine država nisu u potpunosti transparentni i veći su od javno prikazanih.

ali je Švedska posle 2020. godine uvela i dve nove komponente: psihološku i sajber odbranu. Organizacija oružanih snaga Švajcarske i civilne odbrane i najvećeg dela vatrogasnih jedinica zasnovana je na milicijskom principu i kombinaciji centralizovanog i lokalnog upravljanja na nivou kantona. Najveći deo oružanih snaga je raspoređen u kopnene jedinice koje su u miru neaktivne, a zatim u vazduhoplovstvo i PVO koja se planski modernizuje. Vojna industrija je ograničenog programa i kapaciteta, osim u proizvodnji kopnenih vozila u saradnji sa firmama iz SAD. Civilna odbrana je organizovana na nivou države i lokalno, a okosnicu čini civilna zaštita stanovništva.

Tabela 1: Osnovni pokazatelji odbrane Švajcarske, Švedske i Srbije za 2022. godinu

		Švajcarska	Švedska	Srbija
Površina države		41.277 km ²	528.447 km ²	88.499 km ²
Stanovništvo (miliona / % od ukupno)	ukupno	8,70*	10,48*	6,69* (bez KiM)
	vojno raspol.	3,74 / 44%*	4,19 / 40%*	3,30 / 49%*
	vojno sposob.	3,04 / 30%*	3,52 / 34%*	2,61 / 39%*
BDP (milijar.US\$)		807**	604**	62,7**
Budžet odbrane (milijar.US\$)		5,98* / 5,55**	6,38* / 8,07**	1,06* / 1,22**
Broj pripadnika oružanih snaga, MO, žandarmerije i drugih snaga	ukupno	144.000* / /142.950**	38.000* / 45.800**	80.000* / 82.000**
	aktivno	24.000* / 19.500**	16.000* / 14.600**	25.000* / 28.150**
	rezerva	120.000* / 123.450**	0* / 10.000**	55.000* / 50.150**
	druge snage	---	22.000* / 21.200**	5.000* / 3.700**
Regrutna obaveza (služenje vojnog roka)		Obavezno, 18 do 24 sedmica, kasnije trenažni kursevi	Od 2018. selektivno, 4 do 11 meseci, 4.000 regruta/god.	Od 2011. dobrovoljno, 6 meseci
Civilna odbrana		73.000**	nepoznato	nepoznato
Rang / indeks vojne moći		44 / 0,7191*	37 / 0,5675*	58 / 0,9571*

Izvori: Global Firepower 2023*; IISS 2023**.

Oružane snage Švedske su brojčano smanjene zbog prekida obaveznog i selektivnog služenja vojnog roka, što se ubrzano nadoknađuje povećanjem broja regruta na godišnjem nivou i reorganizacijom i uvođenjem novih jedinica. Oružane snage ostaju konfigurisane za teritorijalnu odbranu sa povećanjem broja pešadijskih jedinica i povećanjem snaga na strateški važnom ostrvu Gotland radi kontrole baltičkog prostora. Sa intencijom pojačanja ukupnih vazduhoplovnih snaga, PVO je unapređena američkim sistemima Patriot. Odbrambena industrija koja je izvozno orijentisana, u mogućnosti je da zadovolji većinu potreba za opremanje oružanih snaga, uključno borbene avione i podmornica. Švedska nastoji da osavremeni svoju civilnu odbranu formiranjem posebnog ministarstva civilne odbrane (u okviru ministarstva odbrane) i obučavanjem kadrova za spasilačke i druge službe.

Srbija je, posle agresije NATO i opredeljenja za evrointegracije, smanjila brojno stanje aktivnog i rezervnog sastava. Takođe, reorganizovala je oružane snage i od armijske strukture prihvatila brigadnu strukturu, obustavila obavezno služenje vojnog roka i uvela profesionalnu vojsku kombinovanu sa regrutima na dobrovoljnom služenju vojnog roka, koji se pokazao, kao i kod Švedske, nedovoljnim za popunu jedinica. Oružane snage se pojačavaju obukom budućih pripadnika specijalnih jedinica i modernizuju novim oružjem i borbenim vozilima, kao i vazduhoplovima i sistemima za PVO. Nastavlja se razvoj odbrambene industrije za proizvodnju municije, pešadijskog naoružanja, artiljerijskih i raketnih sistema, kao i nekih vrsta vazduhoplova, dok se složeniji borbeni sistemi kupuju od Rusije, Kine, SAD i drugih država. Međutim, Srbija nije normativno uredila oblast civilne odbrane, osim dela koji se odnosi na civilnu zaštitu koji u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova, što ima za posledicu i nedovoljnu razvijenost sistema. Treba napomenuti i da se primena koncepta totalne odbrane u Srbiji još uvek nalazi u početnim fazama i da se o njemu ne može govoriti kao o implementiranom projektu, pa i te razlike treba uzeti u obzir prilikom poređenja sa drugim državama.

Razmatrane države ulažu različite napore u izgradnju totalne odbrane, a na operacionalizaciju koncepta utiču i različiti faktori kao što su geografski i strateški položaj, površina, broj stanovnika (iako se, po ovom kriterijumu mogu svrstati u tzv. "male države"), pozicioniranje u međunarodnoj zajednici, ekonomija, BDP, izdvajanja za odbranu, ali i istorijsko i ratno iskustvo, percipirani izazovi, rizici i pretnje i na osnovu njih usvojene politike odbrane i razvijenost i organizacija sistema odbrane. Pitanja nacionalne logistike uređena su na različite načine i u različitom obimu, na šta utiče razvijenost ekonomija i sistema upravljanja. Upoređivanjem implementacije koncepta totalne odbrane u posmatranim državama, može se zaključiti da u Srbiji postoji prostor za unapređenje i podizanje

nivoa realizacije koncepta totalne odbrane, uključujući i nacionalnu logistiku i angažovanost raspoloživih potencijala društva. Navedene druge dve države predstavljaju dobre primere, posebno Švajcarska koja je postigla najviše na tom polju i može koristiti kao model u implementaciji koncepta totalne odbrane.

Bibliografija

- Bericht über die Aussenpolitik der Schweiz in den 90er Jahren. 1994. Bundesblatt der schweizerischen Eidgenossenschaft. BBl 1994 I 153.
- Berzina, Ieva. 2020. From 'total' to 'comprehensive' national defence: the development of the concept in Europe. *Journal on Baltic Security*, 6(2): 7-15.
- Blagojevic, Veljko. 2019. "The impact of neutrality on National doctrine development". In: *Alliance planning and coalition Warfare: Historical and contemporary approaches*, edited by H. E. Raugh, Jr, 280-300. Belgrade: Institute for Strategic Research.
- Благојевић, Вељко. 2022. „Искуства и изазови Србије у реализацији стратешког одвраћања“ У: *Неутралност и стратешко одвраћање*, уредник Вељко Благојевић, 229-245. Београд: Медија центар „Одбрана“.
- [Bundesverfassung] Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft. 1999. AS 1999 2556, SR 101.
- [BZG] Bundesgesetz über den Bevölkerungsschutz und den Zivilschutz. 2019. Bundesblatt der schweizerischen Eidgenossenschaft. 520.1. AS 2020 4995.
- Czarny, Roman and Krzysztof Kubiak. 2022. *Total Defence in a consumer society: a real possibility or wishful thinking? The case study of Sweden*. *Security theory and practice* 3 (XLVIII): 63-74.
- Darling, Daniel. 2021. *Sweden Looks to the Past to Prepare for Its Defense Future*. Defense & Security Monitor by Forecast International. Accessed 27 March 2023. <https://dsm.forecastinternational.com/wordpress/2021/01/26/sweden-looks-to-the-past-to-repare-for-its-defense-future>.
- Đukić, Anđelija. 2023. „Evaluation of the resilience of defense systems based on the concept of total defense“ In: *Life Cycle Engineering and Management*, uredio Ljubiša Papić, 206-216. Prijedor, Čačak: DQM Center.
- Đurašinović Radojević, Dragana. 2016. „Švajcarska „oružana neutralnost“, U: *Uticaј vojne neutralnosti Srbije na bezbednost i stabilnost u Evropi*, uredio Srđan Korać, 52-76. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, Hanns Seidel Stiftung – Kancelarija za Srbiju i za Crnu Goru.

- Encyclopedia Geopolitica. n. d. Accessed 30 March 2023. <https://encyclopedia.geopolitica.com/2020/04/06/the-northern-flank-the-restoration-of-swedens-total-defence-doctrine/>.
- Federal Council. 2001. Civil Protection Concept: Report of the Federal Council to the Federal Assembly concerning the new Civil Protection concept.
- [FIS] Federal Intelligence Service. 2023. Switzerland's Security 2023: Situation Report of the Federal Intelligence Service. Accessed 08 July 2023. <https://www.vbs.admin.ch/en/documents/search.html>.
- Fischer, Dietrich. 1982. "Invulnerability without threat: The Swiss concept of general defense." *Journal of Peace Research* 19(3): 205-225.
- Гаћиновић, Радослав. 2015. „Историјска улога војске у изградњи система безбедности модерне државе“. *Култура полиса*, 26(XII): 203-218.
- Global Firepower. 2023. 2023 Military Strength Ranking. Accessed 15 May 2023. <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php>
- Gordić, L. Miodrag and Ivan B. Petrović. 2019. „Model of military neutrality as perspective of development of the Republic of Serbia“. *Baština*, 47, 117-134.
- Government Offices of Sweden. 2015. Sweden's defence policy, 2016 to 2020. Accessed 15 March 2023. https://www.government.se/globalassets/government/dokument/forsvarsdepartementet/sweden_defence_policy_2016_to_2020.
- Government Offices of Sweden. 2021. Development of modern total defence. Ministry of Defence, Ministry of Justice. Accessed 31 March 2023. <https://www.government.se/articles/2018/06/development-of-modern-total-defence/>.
- [IISS] International Institute for Strategic Studies. 2023. *The Military Balance 2023*. Accessed 25 March 2023. <https://dokumen.pub/qdownload/the-military-balance-2023-9781032508955.html>.
- Lallerstedt, Karl. 2021. "Rebuilding Total Defense in a Globalized Deregulated Economy". *PRISM* 9(3): 90-105.
- Le Conseil fédéral. 2022. Clarté et orientation de la politique de neutralité: Rapport du Conseil federal en réponse au postulat 22.3385 de la Commission de politique extérieure du Conseil des États du 11 avril 2022. Accessed 29 July 2023. <https://www.news.admin.ch/newsd/message/attachments/73618.pdf>
- Malmberg, Pär, Jan Ottosson, Martin Eriksson, and Olle Jansson. 2023. „The Role of Industry in Sweden's Total Defence: Past, Present, and Future“. Accessed 29 March 2023. <https://nationalpreparednesscommission.uk/2023/02/the-role-of-industry-in-swedens-total-defence-past-present-and-future-2/>.

- Mendershausen, Horst. 1980. *Reflections on Territorial Defense*. Rand Corp Santa Monica, CA.
- [MG] Bundesgesetz über die Armee und die Militärverwaltung. 1995. Bundesblatt der schweizerischen Eidgenossenschaft. 510.10, AS 1995 4093.
- Милковски, Вангел и Сандра Божић. 2023. „Концепт тоталне одбране у стратегији одвраћања Републике Србије“. *Српска политичка мисао*, 80(2), 7-32.
- [МО РС] Министарство одбране Републике Србије. 2022. Информатор о раду МО. Приступљено 14. априла 2023. <https://www.mod.gov.rs/cir/4347/informator-o-radu-ministarstva-odbrane-4347>.
- National Security Strategy. 2017. Government Offices of Sweden, Prime Minister’s Office.
- NATO. 2016. *NATO Summit Guide, Warsaw, 8-9 July 2016*. Brussels: NATO Public Diplomacy Division.
- Odluka o obustavi obaveze služenja vojnog roka. 2010. *Službeni glasnik RS*, br. 95/2010.
- [Резолуција НС] Резолуција Народне скупштине Републике Србије о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије. 2007. *Службени гласник РС*, бр. 125/2007.
- Saxi, Håkon Lunde, Bengt Sundelius, and Brett Swaney. 2020. „Baltics left of bang: Nordic total defense and implications for the Baltic Sea region“. *Strategic forum*, 304. National Defense University Press.
- Stringer, D. Kevin. 2017. Building a Stay-Behind Resistance Organization: The Case of Cold War Switzerland Against the Soviet Union. Accessed 27 May 2023. <https://ndupress.ndu.edu/Media/News/Article/1220620/building-a-stay-behind-resistance-organization-the-case-of-cold-war-switzerland/>.
- [СНБ РС] Стратегија националне безбедности Републике Србије. 2019. *Службени гласник РС*, бр. 94/2019.
- [СО РС] Стратегија одбране Републике Србије. 2019. *Службени гласник РС*, бр. 94/2019.
- Swedish Defence Commission. 2017. Resilience: The total defence concept and the development of civil defence 2021-2025. Government Offices of Sweden.
- Swedish Defence Commission. 2019. The Swedish Defence Commission’s White Book on Sweden’s Security Policy and the Development of the Military Defence 2021-2025, Government Offices of Sweden.

- Swedish Defence Commission. 2023. The Swedish Defence Commission submits its report on Sweden's Security Policy to Minister for Defence Pål Jonson. Accessed 29. July 2023. <https://www.government.se/articles/2023/06/the-swedish-defence-commission-submits-its-report-on-swedens-security-policy-to-minister-for-defence-pal-jonson/>.
- Swiss Federal Council. 2022. The security policy of Switzerland, Report of the Federal Council.
- Totalförsvaret 2021–2025 (Total Defence 2021-2025). 2020. Government Offices of Sweden, Ministry of Defence.
- Trapara, Vladimir. 2016. "Finlandizacija kao model neutralnosti malih država". *Međunarodni problemi* 68(4): 351-389. DOI: 10.2298/MEDJP1604351T.
- [Устав РС] Устав Републике Србије. 2006. *Службени гласник РС*, бр. 98/2006, 16/2022.
- Veebel, Viljar, Illimar Ploom, Liia Vihmand and Krzysztof Zaleski. 2020. „Territorial defence, comprehensive defence and total defence: Meanings and differences in the estonian defence force“. *Journal on Baltic Security* 6.2: 17-29.
- [Влада РС] Влада Републике Србије. 2020. Експозе мандатарке Ане Брнабић (28. октобар 2020. године). Приступљено 23. марта 2022. <https://www.srbija.gov.rs/tekst/330252/ekspoze.php>.
- Vuletić, Dejan V. and Branislav D. Đorđević. 2022. "Rivalry between the United States of America and Russia in cyberspace." *Medjunarodni problemi* 74.1: 51-73.
- Wither, James Kenneth. 2020. „Back to the future? Nordic total defence concepts“. *Defence studies* 20.1: 61-81.
- [Закон о ВС] Закон о Војсци Србије. 2007. *Службени гласник РС*, бр. 116/2007, 88/2009, 101/2010 – др. закон, 10/2015, 88/2015 – УС, 36/2018, 94/2019, 74/2021.
- Закон о министарствима. 2020. *Службени гласник РС*, бр. 128/2020 и 116/2022.
- Закон о одбрани. 2007. *Службени гласник РС*, бр. 16/2007, 88/2009, 88/2009 – др. закон, 104/2009 – др. закон, 10/2015, 36/2018.
- Закон о цивилној служби. 2009. *Службени гласник РС*, бр. 88/2009.
- [ЗВРМО] Закон о војној, радној и материјалној обавези. 2009. *Службени гласник РС*, бр. 88/2009, 95/2010, 36/2018.
- [ЗСРК] Закон о смањењу ризика од катастрофа и управљање ванредним ситуацијама, *Службени гласник РС*, бр. 87/2018.

Anđelija ĐUKIĆ, Dejan VULETIĆ

**ORGANIZATION OF THE DEFENSE SYSTEM ACCORDING
TO THE CONCEPT OF TOTAL DEFENSE ON THE EXAMPLE
OF SWITZERLAND, SWEDEN AND SERBIA**

Abstract: The authors consider the defense systems of Switzerland, Sweden and Serbia, organized according to the concept of total defense and determined to organize defense by engaging all the resources of society. Total defense represents a rational and integrated form of security and defense organization of the subjects of society. It includes military, civil and other forms of defense and represents a choice of militarily neutral states, as well as those that are part of defense alliances (NATO), whereby a significant factor is the coordinated action of the system component and the development of national logistics. The work seeks to gain insight into perceptions of challenges, risks and threats, elements of defense policy and organization of the defense system by reviewing and analyzing publicly available strategic and other documents important for the security and defense of selected countries. The main hypothesis of the paper is that the organization and implementation of total defense in Switzerland and Sweden can represent good examples for countries, such as Serbia, which strive to organize their defense according to the principle of total defense. Switzerland is a permanently neutral country, while Sweden and Serbia are militarily neutral, although Sweden has applied for NATO membership. Different war pasts, strategic positions, perceptions of challenges, risks and threats, demographic structure, economic development and allocations for defense and other states' characteristics also result in differences in the concept and organization of defense as a whole or by segment. States view security holistically, and defense systems as complex and dynamic systems, dependent on external and internal factors, which requires their constant adaptation to changes in the environment and within the limits of economic possibilities.

Keywords: total defense, military neutrality, defense system, resilience, Switzerland, Sweden, Serbia.